

N. PÁL JÓZSEF

Ady - az irodalmi modernség s a progresszió viszonya

(I. rész)

Azonosság és feszültség paradoxona

Való igaz, hogy az Ady-recepció igen nagy része s annak olvasásmódja a „kié is és miért az övé Ady Endre?”¹ kérdésnek a fogságában született és alakult, ám talán belátható, hogy nem a mindenkori emlékezők s értelmezők felkészületlensége s „mélyen megszilárdult irodalomellenessége” okozta ezt csupán. Mert igaz, hogy „kevés költőt sajátítottak ki olyan mértékben, mint őt”, s hogy „e kisajátításoktól bajosan lehet függetleníteni műveinek hatástörténetét”, de ugyanígy igaz Szegedy-Maszák Mihály állításának az a fele is, miszerint Ady műveinek vannak olyan jellemzői, amelyek „rendkívül szorosan függnék össze Magyarország politikai mozgalmával”.² Mégpedig súllyal vannak ilyenek, ami azt is jelenti, hogy ezeknek a „jellemzőknek” – a magyar politikatörténet miatt – elkerülhetetlen értelmezései a huszadik századi magyar eszmei-politikai mozgalmak részévé, egyben az Ady-recepció és hatástörténet részévé is (!) lettek kivédhetetlenül. Mindez nem az irodalomelmélet része, problémája természetesen, sőt, még az irodalomtörténeté is csak akkor, ha e diszciplínát tágabban értelmezzük, de az önmagunkról mint emlékezet által is determinált közösségről való gondolkodás történetének a része, „problémája” bizony, s meglehet, az is marad még sokáig. Így a magyar irodalomról való gondolkodást e – megengedem, sterilen líratörténeti vagy poétikai szempontból valóban! – „mélyen irodalomellenes” szemlélet „uralma” alól felszabadítani csak akkor lehet, ha az önmagunkról mint emlékezet által is determinált közösségről való gondolkodásból *a magyar irodalmat toloncoljuk ki* végképp – hogy aztán az így elnyert „szabadságot” visszavetítsük arra a múltra is, ahol, tetszik vagy sem, e „mélyen irodalomellenes” szemlélet nagyon eleven volt még. Eme „steril” felfogás létjogát vitatni persze nem lehet, csak tud-

Fejezet a szerző „*A Minden kellett s megillet a Semmisen*” címmel készülő Ady-könyvéből.

¹ Kulcsár Szabó Ernő: *Az „én” utópiája és létesülése. Ady Endre avagy egy hatástörténeti metalepszis nyomában*. Kabdebó Lóránt, Kulcsár Szabó Ernő, Kulcsár Szabó Zoltán, Menyhért Anna (szerk.): *Újraolvasó*, Anonymus, Bp., 1988, 25. [a továbbiakban: *Újraolvasó*]. Kulcsár Szabó ezt a legalább annyira „mélyen megszilárdult”, mint amilyen „mélyen irodalomellenes” jelenséget nemcsak a magyar irodalomszemlélet mindenestül elvetendő teherteleként értelmezi, hanem ebben látja az Ady-líra rekanonizációjának, újraolvashatóságának az akadályát is.

² Szegedy-Maszák Mihály: *Ady és a francia szimbolizmus*. In *Újraolvasó*. 113.

ni kell, mire alkalmas, s hogy illetékességének határai meddig terjednek. Mert elképzelhető, hogy az Ady-líra „rekanonizációja” vagy „újrászituálása” e szemlélet felől nézvést valóban problematikus, hogy e líra – illetve nagy része – a szöveg „előtti” s „utáni” referenciák számbavételének hiányában „nem szólítható meg” ma már, de úgy is lehet, hogy Ady s az Ady-recepció „megértése” nemcsak a lírai beszédmódok változása históriájának, hanem a magyar történelemnek a „megértése” is lehet egyben.

Vitathatatlan, hogy mind a konzervatív, mind a népi-harmadikutas, mind a baloldali, nyugatos, polgári radikális, marxista értelmezések eszmei, morális, sőt ideológiai célképzetek, avagy – az irodalmon, a nyelven „kívüli” – „érdekeltségek” által meghatározottak voltak, akadt, hogy a különböző eszmei alapvetések elemei összekeveredtek,³ de még a „tudományosnak” szánt vagy annak tekinthető Ady-interpretációk is tartalmaztak határozott értékvonatról tanúskodó mozzanatokat. Földessy Gyuláé csakúgy, mint Sík Sándoré vagy Benedek Marcellé, az 1945 után született feldolgozásokról már nem is beszélve.⁴ Az értelmezői pluralizmus 1948–49 utáni fölszámolását követően arról nem volt vita már, hogy az Ady-életmű a modernitás s a progresszió térfelén helyezhető el, ám a modernitás s a progresszió természete s szerepe körül fel-felcsaptak az eltérő értékválasztásból, történelemszemléletből – tehát az eltérő „érdekeltségekből” – fakadt indulatok. Az „ötvenes éveket” uraló úr- és egyházellenes forradalmár képet a hatvanas évektől – előbb óvatosan, majd határozottabban – a korábban háttérbe szorított nyugatos modernség, a század eleji szociáldemokrácia és a polgári radikalizmus felé „nyitotta ki” az Ady-értelmezés, a marxista „fővonalat” akkor még nem érintve persze, s ezt – a függetlenségi, „kurucos” szemlélet értékeit preferálni, „beépíteni” akaró – Király István ideológusi s szakmai tekintélye sem változtatta meg. Ennek – 1990 utáni – „végpontjára” a főleg a szellemi életben jelentősen megerősödött, önmagát baloldalinak tekintő eszmei-ideológiai identitás képviselőinek mindenestül „anti-nacionalista” és – jelző nélkülien – „demokrata” Ady-képe került.⁵

³ Makkai Sándor könyvében például egy sajátos népi-harmadikutas kálvinista s a konzervatív, Schöpfung Aladáréban a társadalmi értelemben vett reformkonzervatív s a művészi-esztétikai értelemben vett „nyugatos”, Bölöni Györgyében a polgári radikális s a marxista, sőt osztályharcosan kommunista szemlélet elemei is megtalálhatók.

⁴ Az értékválasztásnak az „irodalmon kívüli” tereuma mindhármuknál jelen volt. Földessy Gyula e líra „teljesség-elvét” s modernségét hangsúlyozva a magyar költészet és nemzettudat Adyban is kimutatható folytonossága mellett érvelt, lényegének az „Élet-szeretetet” tudta, s „mindenfelé” vitázott. Sík Sándor „mérceje” egy „nyitott”, a diszharmonikus életérzésből fakadt tragikumot is elfogadni képes katolicizmus volt, Benedek Marcell pedig már az előszóban bevallotta személyes „érdekeltségét”: „Jérom, hogyan él bennem s a hozzám valamelyest hasonló lelkekben Ady Endre.”

⁵ Ez a felfogás az esszé és a publicisztika határvidékén jelent meg elsősorban, például az 1990-ben alakított Ady Társaság-beli előadásokon. Lásd Eörsi István: *Ady időszerűsége. Népszabadság, 1991. május 18., 23.* Eörsi itt – teljes nyíltsággal az akkor zajló ideológiai-politikai vitákban való állásfoglalásként – a nacionalizmust s a klérust megvető, a „kozmpolitikában” pedig az országépítés egyetlen lehetőségét látó fiatal Adyt idézte rendre. Sokkal nívósabb formában, de lényegében e felfogáshoz kötődött Radnóti Sándor 1989-es előadásának az a részlete is, amikor Ady magyarságtudatát – nem hangsúlyozva ugyan, de a liberálist kivéve – minden 1920 utáni nemzettudati formációról finoman leválasztotta. Radnóti Sándor: *Ady aktualitása*. In Vig Monika (szerk.): *Hogyan éljük túl a XX. századot?* Narancs Alapítvány, Budapest, 1992, 314–316.